

Varia Daco-Romana (XI)

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Aqvae Dacicae

Itinerarium Antonini 23, 3 (ed. Otto Cuntz, 1929, p. 3) menționează, pe drumul dintre Tingi și Volubilis : *Aquis Dacicis m. p. XVI*. Toponimul apare și la Geograful din Ravenna III 11, 8 : *Aquis Dacicis* (ed. Joseph Schnetz, 1940, p. 43)¹. După M. Tissot, bun cunoscător al geografiei Mauretaniei Tingitana (a fost ministru plenipotențiar al Franței în Maroc), „Apele Dacice” pot fi identificate cu izvorul sulfuros de la Aïn el-Kibrit².

Acest toponim a fost probabil introdus de elemente etnice geto-dace ajunse în secolul al II-lea e.n. în nord-vestul Africii³. În această privință, se poate mai întâi aminti o diplomă militară din anul 124 descoperită la Banasa, menționând prezența unui dac într-o unitate de cavalerie care-și avea sediul în Mauretania Tingitana : [alae Geme]lian(ae) [c(ivium) R(omanorum)] — ex de[curione . . .]ni Daci [. . .]le Luci fil(iae) Sat[. . . uxori] eius et Dacio[ni . . .]⁴; diploma înseria deci acordarea cetățeniei unui fost decurion al acestei trupe, soției și fiului său purtând probabil numele *Dacio*⁵.

Dar acesta nu este singurul dac ajuns în acest colț de lume. Cu o jumătate de secol în urmă, L. Chatelain publica o inscripție de la Thamusida⁶, reluată acum aproape un deceniu de R. Rebuffat⁷ și cuprinsă apoi în volumul recent publicat cu inscripțiile din Maroc⁸ :

— — — — — QVIC
VMQVE VIATOR
PERLEGES·ET·CASVS·QVE-
RIS·EX·HODIA N·STRI
VA·DACA·ERA — — —
XIIIX·ETATIBVS
CONI — — — — —
— — — — —

¹ Vezi H. Dessau, RE II, col. 300, nr. 39.

² M. Tissot, *Recherches sur la géographie comparée de la Maurétanie Tingitane*, în *Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France*, IX, Paris, 1878, p. 138 și urm.; vezi pentru această identificare p. 294 : „La première station, Aqvae Dacicae, peut être identifiée avec certitude à Aïn el-Kibrit, source sulfureuse située au-dessous du pic du Tselfat, à 3 heures 50 minutes de Ksar Farâoun; la distance est d'un peu moins de 24 kilomètres (23 kilomètres mètres) et représente, par conséquent, les 16 milles de l'*Itinéraire*. Aïn el-Kibrit est évidemment la source thermale à laquelle fait allusion le nom d'*Aqvae*”. Vezi și nota 9.

³ Cf. I. I. Russu, *Daco-geții în Imperiul roman (în afara provinciei Dacia Traiana)*, București, 1980, p. 43 : „este puțin probabil să aibă ceva a face cu Dacia și cu modestul grup de daco-romani rămași în provincia nord-africană”; „grupul” la care se referă I. I. Russu era reprezentat doar

de cei amintiți în diploma de la Banasa (vezi nota următoare).

⁴ CIL, XVI, 171 : vezi *Inscriptions antiques du Maroc*, 2. *Inscriptions latines*, recueillies et préparées par Maurice Euzennat et Jean Marion, publiées par Jacques Gascou avec le concours de Y. de Kisch, Paris, 1982, nr. 240.

⁵ Vezi și N. Gostar, *Arch. Mold.*, 9, 1980, p. 128 (propunere de întregire care concordă mai bine cu textul păstrat al diplomei).

⁶ Bulletin archéologique du Comité des Travaux Historiques. 1934–1935, p. 177, nr. 4.

⁷ R. Rebuffat, *Thamusida. Fouilles du Service des Antiquités du Maroc*, III, Roma, 1977, p. 24–26, nr. 177 și pl. 4.

⁸ *Inscriptions antiques du Maroc*, II, 259, cu lectura următoare : [Praeteriens] quic/umque viator, perleges et casus que/ris exhodia n[o]stri, / Va(leria) Daca era[m] . . . / XIIIX etatibus . . . / conī?(ux) p(iissima) sau conī?(ugi) p(iissimac). [S(il) l(ibi) l(erra) l(evis)].

Este interesant de remarcat că aceste informații epigrafice provin din două puncte destul de apropiate între ele (circa 30 km). Nu prea departe se află izvoarele identificate cu *Aquae Dacicae*⁹. Astfel, acest hidronim își poate găsi o explicație istorică: acești daci duc în provincia nord-africană amintirea izvoarelor binefăcătoare (*Aquae*) de la Călan și Băile Herculane din patria lor.

Cele două epigrafe se numără până acum printre puținele știri privind circulația unor elemente umane din Dacia spre Africa de Nord. Astfel, mai cunoaștem doar numele câtorva soldați daci din legiunea III Augusta de la Lambaesis (Numidia) „lăsați la vatră” pe timpul lui Antoninus Pius¹⁰. În schimb, mai frecvente sînt știrile despre circulația elementelor umane dinspre Africa de Nord spre Dacia¹¹.

Varia Daco-Romana (XI)

RÉSUMÉ

L'Itinerarium Antonini (23,3) fait mention d'une localité *Aquae Dacicae* située sur la route romaine de Tingi à Volubilis (Maurétanie Tingitane) (*Aquis Dacicis m. p. XVI*); elle est mentionnée aussi par la géographe anonyme de Ravenne (III, 11, 8: *Aquis Dacis*). Ces sources ont été identifiées par M. Tissot) voir note 2) avec les sources sulfureuses d'Ain el-Kibrit (Maroc).

L'auteur de cette note met ce toponyme en liaison avec les éléments géto-daces attestés à l'époque romaine en Maurétanie Tingitane (notes 4 et 8).

⁹ Vezi harta ce însoțește memoriul lui M. Tissot (nota 2): această identificare este admisă de L. Chatelain (*Le Maroc des Romains*, Paris, 1944, p. 117–119). O identificare diferită propune M. Euzennat, *Les voies romaines du Maroc dans*

l'Itinéraire Antonin, in *Hommages à Albert Grenier* (Collection Latomus, LVIII), Bruxelles, 1962, p. 600.

¹⁰ CIL, V111, 18 095.

¹¹ Vezi I. I. Russu, *ActaMP*, 8, 1984, p. 150–163.